

Pryč s tou sochou! – Sochy a Masarykova univerzita, 11. 5. 2012, U3V,
prof. PaedDr. Radek Horáček, Ph.D., horacek@ped.muni.cz

Marius Kotrba – Dvojice, Spravedlnost, Svatý Kryštof

Petr Kameník a Oldřich Rujbr – Stroj času

Jan Kaplický – Návrh budovy Národní knihovny v Praze

David Černý – Fontána, Entropa

Dalibor Chatrný

Tony Cragg – Ferryman, Vídeň

David Medek – Banán a mandarinka, Pocta Edisonovi

Vladimír Preclík – Zákoník

Michal Gabriel – Kmen

Karel Nepraš – Bez názvu

Friedhelm Lach – Stéla

Jozef Jankovič – Rovnováha

Zdeněk Palcr – Bez názvu

Olbram Zoubek – Eva a Marie

Jaromír Gargulák – Prométheus

Dalibor Chatrný – Hnízdo

Otto Herbert Hajek – bez názvu

Aleš Veselý – Doteky a distance

Lukáš Rittstein – Vlna, Osvícení, Silná barva

Anish Kapoor - Chicago

Magdalena Jetelová – Muzeum užitého umění ve Vídni

Sochy v Brně:

1. Sochy pro Brno

Osobnosti spjaté s Brnem v sochařském ztvárnění, iniciátor projektu Richard Svoboda (předchozí primátor) – od roku 2005 (Mozart, Edison)

2. Brno Art Open – Sochy v ulicích

Sochařská díla na léto umístěná ve městě, první ročník 2008, nyní Bienále 2009, 2011, organizátor Dům umění města Brna z pověření města (primátor R.Onderka)

3. Sochy na Masarykově univerzitě – od 1990

Získávání sochařských děl do exteriérů a interiérů MU, iniciátoři prof. Eduard Schmidt a prof. Jiří Vorlíček

Univerzita jako centrum vědy i umění

Je univerzitní prostředí pouze prostorem pro exaktní bádání, pro laboratorní průzkum či akademický rozvoj humanitních oborů? Nebo zde má také šanci výtvarné umění? Přestože brněnská Masarykova univerzita se řadí k typu univerzit výzkumných a získává různá mezinárodní ocenění či certifikáty, je současně institucí, které v podstatně výraznějším rozsahu než kterákoli jiná škola podporuje umění. Za dvacet let od listopadu 1989 vytvořila a naplnila pozoruhodný koncept, jenž je v českém, ale i evropském univerzitním prostředí zcela jedinečný. Tou osobitou kvalitou je soustavná péče o získávání sochařských děl do univerzitních areálů.

V letošních podzimních měsících se v Brně na půdě Masarykovy univerzity odehrály hned dvě významné slavnosti, které jsou důležité i pro české výtvarné umění. Ve čtvrtek 23. září byl slavnostně otevřen Univerzitní kampus Bohunice, jehož organickou součástí jsou i umělecká díla ve vnitřních prostorech i v exteriéru. Přestože při slavnostním ceremoniálu zazněla jen jedna jediná věta (!), která zmínila, že mezi učebnami a laboratořemi jsou i umělecká díla, byl otevřen areál, v němž naprosto ojediněle dostává prostor výtvarné umění. Je samozřejmě škoda, že při úvodní slavnosti nebyli třeba autoři uměleckých děl představeni, ale podstatné je, že sochy byly osazeny. A že průběžné dokončování kampusu je stále doprovázeno instalací hodnotných uměleckých děl. Ostatně na zmíněné slavnosti – jak symbolické – chyběl kdokoli z vládních struktur (proč se politikové nepřišli pochlubit otevíráním nejrozsáhlejší univerzitní stavby ve střední Evropě?), takže nejde jen o dílčí “zapomínání“ na humanitní a umělecké hodnoty, na což už jsme vlastně zvyklí, ale i o zvláštní vizitku nejvyšší politické garnitury. Opravdu takhle ignorují i vysoké školství? Ach ano – umístění soch do veřejného prostoru je veřejným aktem, jenž nás nutí nemyslet jen na interpretaci výtvarného díla, ale i na souvislosti společenské a politické. Slavnost je však jako vernisáž – je to jen pár úvodních okamžiků, které pominou. Sochy však zůstávají.

Druhá slavnost už byla ryze výtvarná – ve středu 3. listopadu slavnostním úvodním projevem představil rektor Petr Fiala Aleše Veselého a jeho sochu Doteky a distance, která je pro Univerzitní kampus Bohunice přírůstkem letošního podzimu a současně jedním z nejcennějších uměleckých klenotů. Připomeňme všem, kteří loni v létě viděli životní exteriérovou přehlídku umělcových soch v Litomyšli, že socha Dotečky a distance stála v parku u zámku a v dialogu s renesanční architekturou pobízela k otázkám, jak velkou míru harmonie a napětí v sobě nese to úchvatné zrcadlení s levitujícím kinetickým břemenem. Ať jsme spravedlivě přísní – čím to je, že na vernisážovém setkání se objevili někteří kolegové z Prahy či Olomouce, zatímco komunita brněnských umělců, teoretiků a příznivců výtvarného umění byla zastoupena jen minimálně? Skutečnost, že univerzita získala impozantní dílo jedinečné osobnosti českého sochařství posledních desetiletí, by přece neměla proběhnout jen v jakémsi utajeném komorním setkání, ale měla by být slavností pro nejširší veřejnost, pro milovníky umění, studenty i umělce. Masarykova univerzita jako autorita vědy, výzkumu a vysokého školství jde příkladem a soustavně pro svoje areály získává špičková umělecká díla. To je nebývalá a jedinečná kvalita, která v českém prostředí vůbec nemá srovnání a v zahraničí lze najít jen ojedinělé příklady. Proč tu nestáli politikové, kteří by lekci výchovy k umění tolik potřebovali?!

Socha Aleše Veselého Dotečky a distance, které byla poprvé představena loni v Litomyšli, patří do dlouhodobě zpracovávaného cyklu děl, v nichž sochař zkoumá zvláštní vratký vztah pevnosti a nejistoty, tíhy a lehkosti, hmotné materiálovosti a vznášející se pomíjivosti. Oblouk z leštěné oceli jako extrémně jednoduchý tvar vlastně díky zrcadlení zastírá svou skutečnou váhu a mohutnost. Zdá se nám, že hledíme průhledem skrze nějaký křehký prostorový rám. Tím kontrastněji pak působí masiv těžkého balvanu, který vyvážen na příčné ocelové ose umožňuje, aby ho i slaboučká dětská ruka uvedla do pohybu. Zámecká

zeleň a okolní architektura v Litomyšli byla jednou variantou působivého zrcadlení, které navozovalo pocit mohutnosti, zatímco technicistní architektura kampusu, které se v soše odráží nyní, naopak spíše zesiluje dojem lehkosti, s níž socha téměř levituje nad povrchem. Aleš Veselý byl při vernisáži pozván k mikrofonu a citoval své některé dřívější poznámky, jak svými sochami zkoumá vztah „toho, co je vně a uvnitř, co je mimo nás a co je v nás, co je vesmírné a pozemské, co je nad námi a co je tady dole, kde se nacházíme, co je nehmamatelné a čeho se dotýkáme.“

Lukáš Rittstein představil první dílo z cyklu oválných uměle vyhlížejících objektů „zasazených“ nějakým protikladným reálným prvkem před pěti lety na Václavském náměstí v Praze při projektu Sculpture Grande 05. Od té doby vzniklo už asi osm dalších interpretací, a právě v Univerzitním kampusu Masarykovy univerzity dvojice nejnovějších soch vstupuje do významově velmi intenzivního dialogu, neboť uvnitř budovy probíhá laboratorní bádání nad buňkami, zatímco na venkovní ploše stojí určitá zvětšená symbolika zárodečného vejčitého tvaru v jeho zvláštních proměnách. Sochu Silná barva, v níž opět Rittsteinův symbolický umělý valoun křečovitě svírá umělou část kmene stromu, jakoby zasáhl nějaký další organismus a způsobil jeho destrukci, jako když do barvy vhodíte nějaký těžký předmět. Naopak levitující Osvícení zdvihá onen základní vejčitý tvar do výše a my tu opět můžeme spatřovat určitou paralelu k buněčnému průzkumu. Okouzlující je, že záleží na typu diváků, zda si z umělcovy sochy odnesou pocit radostné symbolické buněčné hry, nebo naopak varující memento strachu před hrozbami a otazníky genového inženýrství. Jednoznačně však křehký biomorfní tvar s hravou jemnou barevností vytváří velmi výrazně oživující a citlivý kontrast k razantní ocelové, skleněné a betonové architektuře (Petr Uhlíř a ateliér A plus).

Jen několik desítek metrů dělí sochy Aleše Veselého a Lukáše Rittsteina od bronzové sochy Jozefa Jankoviče nazvané Rovnováha, která byla osazena na podzim roku 2009. Mimořádně důvtipné umístění umožňuje soše plně oslovovat studenty i badatele, kteří se pohybují uvnitř areálu, ale rovněž nabízí provokující pohled ze sousední silnice, neboť nad horizontem univerzitního parku se vznáší Jankovičova skrumáž gestikulujících figur. Je zvláštní, že těžký existenciální tón, který jsme vždy z umělcových groteskně zaměřených figurálních soch pociťovali, se díky dnešní změněné době stává výrazně hravější. I když symbolika deformovaných pantátů, kteří se na vznešeném piedestalu nepovedeně a pitvorně nakrucují asi zůstane aktuální věčně. Zcela jinou atmosféru přináší geometrická socha Hnízdo z perforovaných ocelových plátů, kterou jako novou verzi svých prostorových objektů z šedesátých a sedmdesátých let minulého století vytvořil v roce 2009 Dalibor Chatrný. Zde je naopak objekt z kovu, tolik typického pro architekturu celého areálu, umístěn v bílém půlkruhovém vstupním prostoru, takže geometrický tvar sochy vytváří jakési čidlo nebo hrot uprostřed bílého oválu. Chatrný tak v Univerzitním kampusu velmi přesvědčivě reprezentuje jinak poměrně málo zastoupenou geometrickou linii českého současného umění. Dílčí příbuznost pak můžeme najít u venkovní sochy Otto Herberta Hayka, kterou univerzita získala na základě partnerství měst Brna a Stuttgartu.

Mluvíme-li o sochách nejnovějších, je ovšem vhod připomenout si dlouhodobější kontext. Na počátku devadesátých let získala Masarykova univerzita do vstupního prostoru budovy právnické fakulty po úspěšném diplomatickém úsilí tehdejšího rektora Eduarda Schmidta sochu Zákoník Vladimíra Preclíka, která byla původně určena pro budovu Federálního shromáždění (byla vytvořena v roce 1970). Ve stejné době organizuje na pedagogické fakultě Igor Zhoř konkurs na sochařské dílo do nové budovy, z něž jako vítěz vzešel Jan Ambrůz (Brána vědění, 1995). Díky aktivitě tehdejšího vedení univerzity, kdy rektoru Schmidtovi účinně sekundoval prorektor Pavel Bravený, se postupně v areálech jednotlivých budov začaly objevovat sochy, jejichž osazení bylo zpravidla financováno z prostředků dodavatelských stavebních firem jako součást rekonstrukce či výstavby budov.

Významnou úlohu sehrál i vstřícný postoj samotných umělců – vždyť hned několik soch je majetkem Masarykovy univerzity díky sympoziu zaměřenému na bronzovou plastiku, na jehož organizaci se vedle univerzitních činovníků podíleli právě umělci, zejména Olbram Zoubek. Tak se například do dvorany lékařské fakulty dostala socha Vlny z roku 2000 od Lukáše Rittsteina, který v té době ještě ani neměl třicet let a dnes je jedním z nejvýznamnějších českých sochařů. Do nádvoří fakulty informatiky vstoupila socha tehdejšího profesora Akademie výtvarných umění Karla Nepraše (Bez názvu, 1999), v botanické zahradě přírodovědecké fakulty byla odhalena Dvojice Maria Kotrby (2003). Jako dar při příležitosti životního jubilea Petra Spielmanna, držitele univerzitního čestného doktorátu, byla do areálu lékařské fakulty osazena kamenná Stéla z roku 2003 německého umělce Friedhelma Lacha, o rok předtím dostala před novou knihovnou filozofické fakulty své místo bronzová socha Michala Gabriela Kmen. Vytváření osobité umělecké univerzitní sbírky rovněž velmi napomohly další osobnosti, vedle rektorů Jiřího Zlatušky a Petra Fialy například profesor Jiří Vorlíček a kvestoři František Galé a Ladislav Janíček.

Masarykově univerzitě se daří budovat unikátní kolekci velmi hodnotných děl, která prostředí věnované vědě a vzdělávání obohacují o další humanitní rozměr. Tím samozřejmě výrazně posiluje pozici města Brna jako výjimečného místa, kde je sochařství věnována nezvyklá pozornost. Vedle realizací zadávaných formou veřejných soutěží magistrátem zde Dům umění města organizuje sochařský projekt v brněnských ulicích Brno Open, který bude mít v létě roku 2011 již třetí ročník. Díky těmto aktivitám se tak Brno stává „muzeem umění pod širým nebem“ a Masarykova univerzita je nejen špičkovou vědeckou a vzdělávací institucí, ale i osobitým centrem umění.

Radek Horáček

(původní znění textu pro časopis Ateliér, 2010)